

Tadeusz OLKUSKI*

Zmiana trendu w handlu polskim węglem

STRESZCZENIE. W ostatnich latach można zaobserwować gwałtowny spadek eksportu polskiego węgla kamiennego. Dotyczy to zwłaszcza eksportu węgla energetycznego, chociaż eksport węgla koksowego też się zmniejsza. W tym samym czasie rośnie import węgla, co jest zjawiskiem nowym i dość niepokojącym dla branży górniczej. W 2008 roku, po raz pierwszy w historii, import węgla przewyższył eksport i wyniósł 10,1 mln ton. Gdyby taki trend utrzymał się w najbliższych latach oznaczałoby to załamanie produkcji węgla kamiennego w Polsce i ogromne problemy społeczne wywołane masowym bezrobociem na Górnym Śląsku. Czy taki pesymistyczny scenariusz sprawdzi się, czy też nie, pokażą najbliższe lata. Polityka energetyczna Polski do 2030 roku, jak również Strategia działalności górnictwa węgla kamiennego w Polsce w latach 2007–2015 zakładają utrzymanie dominującej roli węgla w produkcji energii elektrycznej, co jest niewątpliwie dobrym znakiem dla sektora węglowego.

W artykule zaprezentowano, jak przedstawiał się import oraz eksport węgla kamiennego w Polsce w latach 2005–2009 z podziałem na węgiel energetyczny i koksowy, jak również sposoby jego transportu. Pokazano też odbiorców polskiego węgla w rozbiciu na kraje należące do Unii Europejskiej oraz pozostałe.

SŁOWA KLUCZOWE: węgiel kamienny, import, eksport

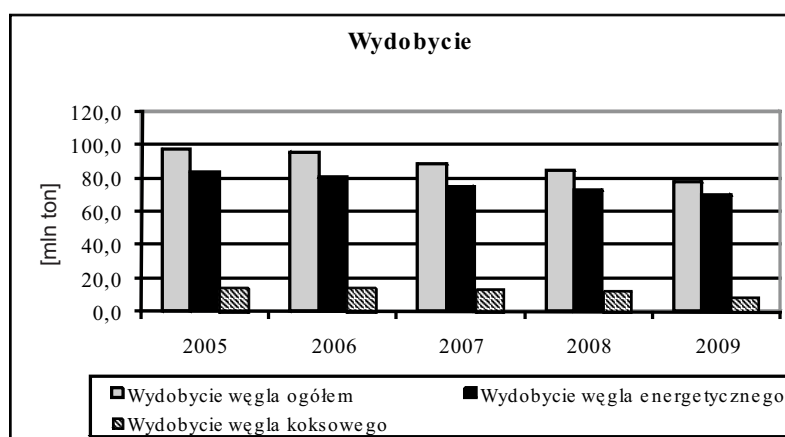
* Dr inż. – Instytut Gospodarki Surowcami Mineralnymi i Energią PAN, Zakład Ekonomiki i Badań Rynku Paliwowo-Energetycznego, Kraków.

Wprowadzenie

Przez większość swojego życia Polacy, zwłaszcza starsze pokolenie, przyzwyczajeni byli do informacji o potęgze polskiego górnictwa. Od czasów II wojny światowej, aż po rok 1980, wydobywanie systematycznie wzrastało, aby osiągnąć swoje apogeum na poziomie około 200 mln ton. Później zaczęło spadać, lecz nikt, nawet w najbardziej pesymistycznych prognozach nie przewidywał, że Polska będzie musiała kiedyś importować węgla. Tak się jednak stało. Od kilku lat import wzrasta, a w 2008 roku, po raz pierwszy w historii, przekroczył swoją wielkością eksport. Wiele czynników wpłynęło na ten stan. Możemy do nich zaliczyć na przykład niedoinwestowanie górnictwa, schodzenie coraz głębiej z wydobywaniem, co powoduje zwiększenie kosztów i trudności geologiczno-górnictwa, wykruszanie się starej doświadczonej kadry górniczej i brak nowych wykwalifikowanych rąk do pracy oraz ogólnospołeczne postrzeganie górnictwa jako branży wyrządzającej więcej szkód niż pożytku. Każda z tych przyczyn miała niewątpliwie wpływ na załamanie się polskiego eksportu węgla i sprowadzanie na to miejsce węgla z zagranicy. Czy taki trend utrzyma się w kolejnych latach, czas pokaże. Aby przewidzieć ewentualne kierunki zmian warto przyrzeć się obecnej sytuacji w handlu węglem w Polsce na przestrzeni ostatnich lat, a konkretnie pomiędzy rokiem 2005 a 2009.

1. Wydobywanie węgla w Polsce

Na rysunku 1 przedstawiono wydobywanie węgla w Polsce w latach 2005–2009. Jak widać wydobywanie systematycznie spada. Od roku 2005, gdy wynosiło 97,8 mln ton, do roku 2009,

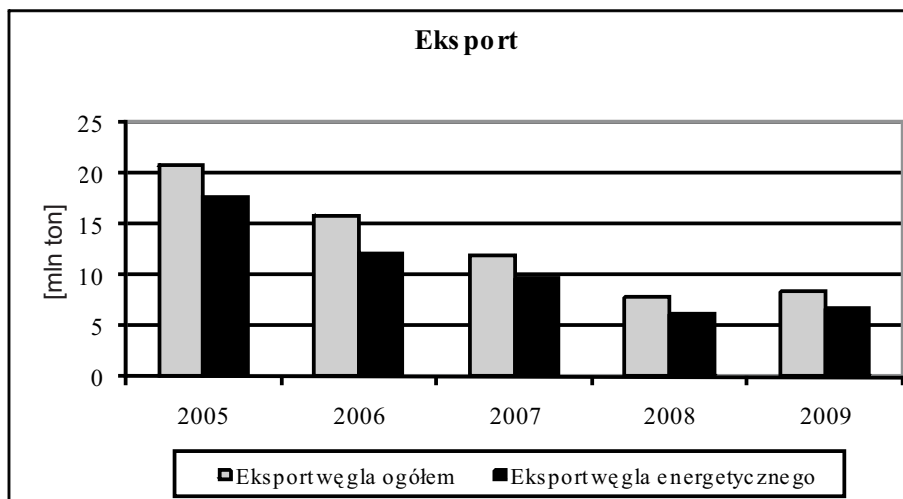
Rys. 1. Wydobywanie węgla kamiennego w Polsce w latach 2005–2009
Źródło: Biuletyny ARE z lat 2005–2009

Fig. 1. Hard coal output in Poland in the period 2005–2009

gdy osiągnęło wartość 78,0 mln ton, zanotowano spadek prawie o 20 mln ton, czyli o wielkość, jaką do niedawna stanowił sam eksport. Dane te dotyczą węgla kamiennego ogółem, licząc zarówno węgiel energetyczny, jak i węgiel koksowy. Gdyby rozpatrywać osobno węgiel energetyczny, to spadek wydobycia w analizowanym okresie wyniósł 14,3 mln ton, czyli wydobycie zmniejszyło się o 17%. W przypadku węgla koksowego spadek wydobycia, choć w wartościach bezwzględnych znacznie mniejszy, to jednak procentowo w stosunku do 2005 roku zmniejszył się w 2009 roku aż o 39%.

2. Eksport i wywóz węgla kamiennego

Polska jako jeden z dawnych głównych światowych eksporterów węgla nadal sprzedaje ten surowiec za granicę, niemniej jednak, nie są to już tak znaczące ilości jak jeszcze kilka lat temu. Na rysunku 2 przedstawiono eksport i wywóz węgla kamiennego za granicę w latach 2005–2009. Jasnym kolorem zaznaczono eksport wraz z wywozem węgla ogółem, natomiast kolorem czarnym wyróżniono udział węgla energetycznego. Należy wspomnieć, że wywóz węgla odnosi się do sprzedaży do krajów Unii Europejskiej, natomiast eksport dotyczy pozostałych krajów. W 2005 roku eksport i wywóz wyniósł 20,8 mln ton, by w następnym roku gwałtownie się załamać i wynieść tylko 15,8 mln ton. W 2007 roku zmniejszył się jeszcze bardziej do wartości 11,8 mln ton, a w 2008 roku osiągnął minimalną od wielu lat wartość 7,8 mln ton. Spadek ten dotyczył zarówno węgla energetycznego, jak i koksowego. W przypadku węgla energetycznego wywóz i eksport w analizowanym okresie zmniejszył

Rys. 2. Eksport i wywóz węgla kamiennego z Polski w latach 2005–2009
Źródło: Biuletyny ARE z lat 2005–2009

Fig. 2. Export and intra-community supply of Polish hard coal in the period 2005–2009

się z 17,6 mln ton do 6,6 mln ton, czyli o ponad 60%. Jeśli chodzi o węgiel koksowy to w analogicznym okresie wywóz i eksport zmniejszył się z 3,2 mln ton do 1,7 mln ton, czyli o prawie 50%. W 2009 roku nastąpiło niewielkie zwiększenie wywozu i eksportu do 8,4 mln ton. Wzrost wywozu i eksportu w 2009 roku wyniósł 400 tys. ton dla węgla energetycznego oraz 100 tys. ton dla węgla koksowego.

W tabeli 1 przedstawiono kraje, które kupowały polski węgiel w 2009 roku. Największym odbiorcą były Niemcy, w 2009 roku importowały z Polski 2,7 mln ton. Drugim importerem były Czechy – 1,3 mln ton, a następnie Austria – 1,2 mln ton. Kolejne pod względem wielkości importu kraje to Wielka Brytania – 581 tys. ton, Słowacja – 462 mln ton i Francja – 386 tys. ton. Warto wspomnieć, że ten ostatni kraj jeszcze pod koniec XX wieku

TABELA 1. Wywóz węgla z Polski do krajów Unii Europejskiej [ton]

TABLE 1. Intra-community supply of hard coal from Poland to EU countries [ton]

Lp.	Kraj	Węgiel kamienny ogółem	z tego	
			do celów energetycznych	do koksowania
1	Austria	1 173 350	880 692	292 658
2	Belgia	78 780	78 780	0
3	Czechy	1 283 440	602 398	681 042
4	Dania	97 614	97 614	0
5	Finlandia	223 696	223 696	0
6	Francja	385 572	357 679	27 893
7	Hiszpania	76 472	0	76 472
8	Holandia	165 440	165 440	0
9	Irlandia	240 055	240 055	0
10	Litwa	247	247	0
11	Niemcy	2 655 958	2 640 389	15 569
12	Portugalia	501	501	0
13	Rumunia	50	50	0
14	Słowacja	461 804	141 446	320 358
15	Słowenia	16 252	16 252	0
16	Szwecja	58 948	58 948	0
17	Węgry	68 155	45 765	22 390
18	Wielka Brytania	580 872	580 872	0
19	RAZEM	7 567 206	6 130 824	1 436 382

Źródło: Informacja ... Marzec 2010

był liczącym się w Europie producentem węgla. Ostatnią kopalnię zamknięto tam na początku obecnego stulecia. Czy polski przemysł wydobywczy czeka taka sama przyszłość? Miejmy nadzieję, że nie, zwłaszcza że aż czternaście krajów europejskich i sześć pozaeuropejskich korzysta z polskiego węgla. Dalsze ograniczanie wydobycia uzależniłoby jeszcze bardziej odbiorców europejskich od zewnętrznych dostawców i tym samym obniżyło wskaźnik samowystarczalności energetycznej, który i tak, w przypadku ropy i gazu, jest bardzo niski.

W tabeli 2 przedstawiono kraje nie należące do Unii Europejskiej, ale kupujące polski węgiel. W tej grupie odbiorców najwięcej węgla importuje Turcja – 478 tys. ton. Pozostałe kraje spoza Unii, czyli – w kolejności wielkości importu węgla z Polski – Norwegia, Bośnia i Hercegowina, Ukraina, Serbia i Czarnogóra oraz Macedonia importują zaledwie jedną czwartą tej ilości węgla co Turcja. Są to ilości tak niewielkie, że nie mają istotnego wpływu na pracę polskich kopalń.

TABELA 2. Wywóz węgla z Polski poza Unię Europejską [t]

TABLE 2. Intra-community supply of Polish hard coal, excluding EU countries [ton]

Lp.	Kraj	Węgiel kamienny ogółem	z tego	
			do celów energetycznych	do koksowania
1	Bośnia i Hercegowina	40 077	10 352	29 725
2	Macedonia	700	700	0
3	Norwegia	66 205	66 205	0
4	Serbia i Czarnogóra	1 002	1 002	0
5	Turcja	478 077	0	478 077
6	Ukraina	9 818	0	9 818
7	RAZEM	595 879	78 259	517 620

Źródło: Informacja ... Marzec 2010

Warto zwrócić uwagę w jaki sposób eksportowany jest polski węgiel. W tym celu w tabeli 3 przedstawiono wywóz i eksport polskiego węgla w podziale na drogę lądową i drogę morską. W 2009 roku drogą lądową wywieziono z Polski 4,5 mln ton węgla, co stanowiło 75,7% adekwatnej wielkości z 2008 roku. Odpowiednio drogą morską wywieziono z Polski 3,6 mln ton, co stanowiło 171,9% wielkości z poprzedniego roku. Większość węgla jest sprzedawana przez pośredników, głównie Węglkokoks S.A., a niewielka ilość węgla jest sprzedawana bezpośrednio przez kopalnie. Różnica pomiędzy ilością węgla zakupionego dla potrzeb wywozu lub eksportu a faktyczną ilością węgla wywiezionego i wyeksportowanego powiększa zapasy węgla na składowiskach portowych i śródlądowych.

TABELA 3. Wywóz i eksport [tys. t]

TABLE 3. Intra-community supply and export [ths. ton]

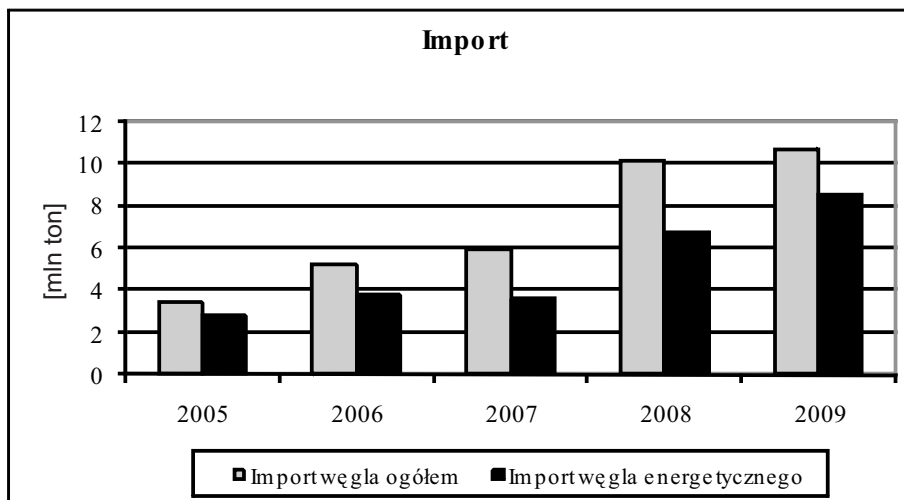
Rodzaj transportu	Sposób sprzedaży	2008 rok	2009 rok	Różnica [tys. t]	Dynamika [%]
Droga lądowa	pośrednicy	4 654,1	3 325,0	-1 329,1	71,4
	bezpośrednio przez kopalnie	1 331,9	1 28,7	-123,2	90,8
	razem	5 986,0	4 533,7	-1 452,3	75,7
Droga morska	pośrednicy	2 100,2	3 627,8	1 527,6	172,7
	bezpośrednio przez kopalnie	10,8	1,6	-9,2	14,8
	razem	2 111,0	3 629,4	1 518,4	171,9
Razem	pośrednicy	6 754,3	6 952,8	198,5	102,9
	bezpośrednio przez kopalnie	1 342,7	1 210,3	-132,4	90,1
	razem	8 097,0	8 163,1	66,1	100,8

Źródło: Informacja ... Marzec 2010

3. Import węgla kamiennego

W 2009 roku import węgla do krajów Unii Europejskiej wyniósł 206 mln ton, co znaczy, że był mniejszy o 13 mln ton w stosunku do roku 2008. Jak przewidują eksperci w 2010 roku import ten ma się zwiększyć do 215 mln ton (Informacja ... 2010). Polska również importuje węgiel kamienny. W 2009 import węgla do Polski wyniósł 10,7 mln, czyli prawie trzykrotnie więcej niż w 2005 roku, kiedy osiągnął wartość 3,4 mln ton. W ogóle przez ostatnie lata import systematycznie wzrasta, co pokazano na rysunku 3.

Największy wzrost importu w stosunku do roku poprzedniego zanotowano w roku 2008, gdy wyniósł on 10,1 mln ton i był ponad 40% większy niż w 2007 roku. Większość importowanego węgla stanowił węgiel energetyczny, pozostała ilość przypada na węgiel koksowy. W 2009 roku importowano 8,5 mln ton węgla energetycznego i 2,2 mln ton węgla koksowego. O ile import węgla energetycznego cały czas wzrasta, o tyle import węgla koksowego zmniejszył się z 3,4 mln ton w 2008 do 2,2 mln ton w 2009 roku. Oznacza to powrót do stanu z roku 2007, gdy import wyniósł 2,3 mln ton. Według niektórych autorów (Ozga-Blaschke 2010) import węgla koksowego do Polski z Australii czy z Kanady, ze względu na ceny FOB eksporterów, koszty transportu morskiego oraz koszty transportu kolejowego do polskich koksowni usytuowanych na południu kraju, byłby tak drogi, że nie powinien stanowić konkurencji dla polskiego węgla koksowego, który wydobywany jest w pobliżu naszych koksowni. Import z krajów zamorskich może pojawić się w przypadku niedostatecznej podaży krajowego węgla, co miało już miejsce w poprzednich dwóch latach

Rys. 3. Import węgla kamiennego do Polski w latach 2005–2009
 Źródło: Biuletyny ARE z lat 2005–2009

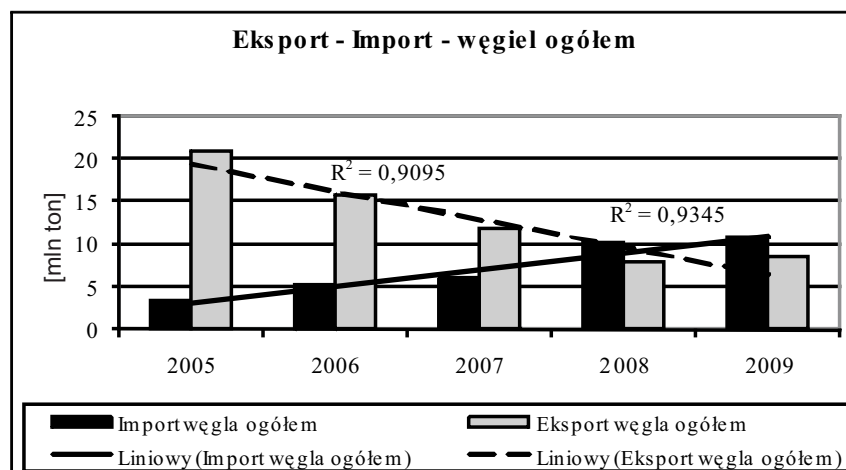
Fig. 3. Import of hard coal to Poland in the period 2005–2009

i dotyczyło węgla koksowych typu *hard* z Jastrzębskiej Spółki Węglowej S.A. W przypadku węgla energetycznego sytuacja jest całkiem inna. Węgiel importowany jest głównie drogą kolejową z Rosji, Ukrainy i Kazachstanu. Import węgla z tego kierunku stanowi prawie 90% całego importu (Stala-Szlugaj 2010). Główni dostawcy to firmy SUEK oraz Kuzbass Fuel Company. Ich udział w eksporcie węgla do Polski przekracza 50%. Główne przejścia kolejowe, przez które wwożony jest węgiel do Polski to Kuźnica, Terespol, Braniewo i Hrubieszów.

Jeśli chodzi o import węgla drogą morską, Polska ma do dyspozycji cztery duże porty: Gdańsk, Gdynię, Świnoujście i Szczecin. Najważniejszy jest port Gdańsk, posiadający całkowicie zmechanizowany terminal węglowy i place składowe o pojemności do 600 tys. ton. Operatorem terminalu węglowego jest Port Północny Sp. z o.o. Drugim co do wielkości portem w Polsce jest port Gdynia, którego niewątpliwą zaletą jest fakt, że jest to port niezamarzający. Oprócz wcześniej wspomnianych portów przeładunkiem towarów masowych zajmują się porty w Szczecinie i Świnoujściu. Przeładunkiem towarów masowych w Świnoujściu zajmuje się firma Port Handlowy Świnoujście Sp. z o.o., a w Szczecinie firma Bulk Cargo – Port Szczecin Sp. z o.o. (Olkuski 2010). Porty te do niedawna zajmowały się eksportem polskiego węgla, a obecnie przestawiają się na import, co pozwoli na dalsze funkcjonowanie portów i utrzymanie zatrudnienia dla załóg w nich pracujących.

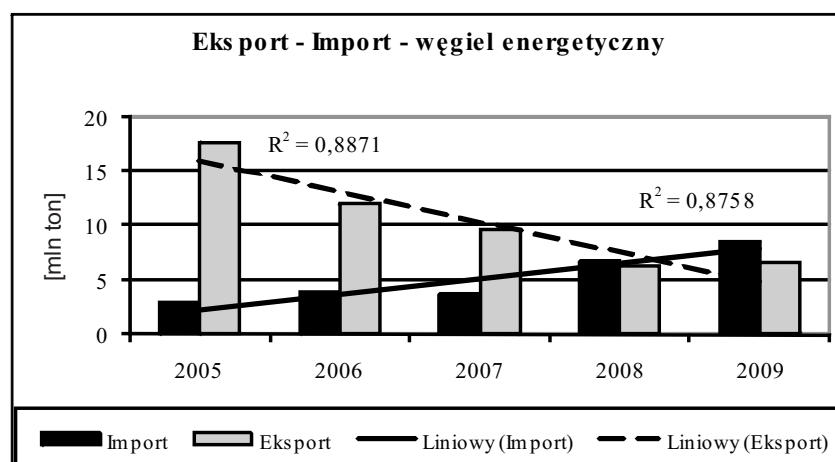
4. Porównanie zmian zależności eksport-import

Na rysunku 4 przedstawiono eksport oraz import węgla kamiennego ogółem do Polski w latach 2005–2009, na rysunku 5 eksport oraz import węgla energetycznego, a na rysunku 6

Rys. 4. Porównanie trendów zmian eksportu i importu węgla kamiennego ogółem w Polsce w latach 2005–2009
Źródło: Biuletyny ARE z lat 2005–2009

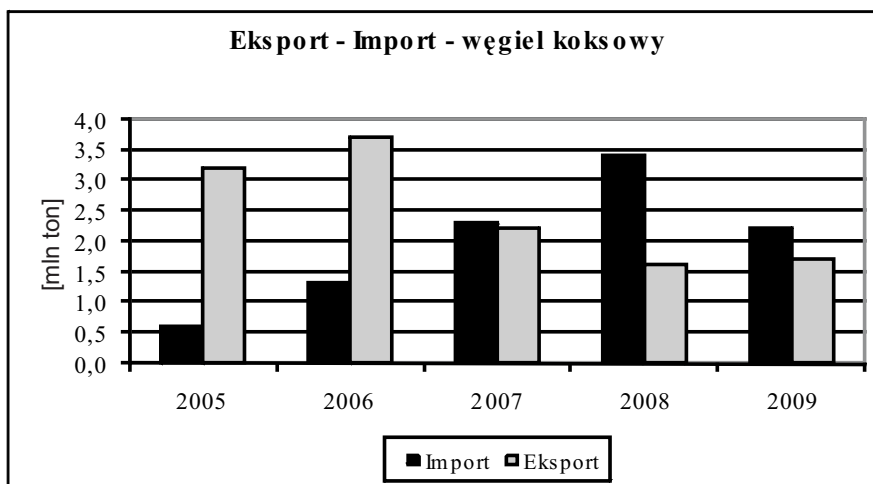
Fig. 4. Polish hard coal export and import trends in the period 2005–2009

Rys. 5. Porównanie trendów zmian eksportu i importu węgla kamiennego energetycznego w Polsce w latach 2005–2009

Źródło: Biuletyny ARE z lat 2005–2009

Fig. 5. Polish steam coal export and import trends in the period 2005–2009

Rys. 6. Porównanie trendów zmian eksportu i importu węgla kamiennego koksowego w Polsce w latach 2005–2009

Źródło: Biuletyny ARE z lat 2005–2009

Fig. 6. Polish coke coal export and import trends in the period 2005–2009

eksport oraz import węgla koksowego. Na wykresach umieszczono również linie trendu obrazujące tendencje zmian w handlu tym surowcem.

Widać wyraźnie, że całkowity eksport węgla, jak również eksport węgla energetycznego w analizowanym okresie, zdecydowanie maleje. W tym samym czasie rośnie, chociaż nie tak gwałtownie, import węgla. W przypadku węgla koksowego zależności nie są tak jednoznaczne. W roku 2006 eksport tego węgla wzrósł w stosunku do poprzedniego roku o 500 tys. ton, aby w następnych dwóch latach zmniejszyć się do wartości 1,6 mln ton, a potem znowu zanotować lekki wzrost o 100 tys. ton w roku 2009. Warto zauważyć, że przełomowym rokiem był rok 2008, gdyż po raz pierwszy w historii Polski import węgla kamiennego przekroczył eksport i jednocześnie wielkość importu wyniosła ponad 10 mln ton.

Podsumowanie

Polityka energetyczna Polski do 2030 (Polityka 2009) zakłada wprowadzenie dywersyfikacji źródeł wytwarzania energii elektrycznej poprzez budowę pierwszej w Polsce elektrowni jądrowej oraz – zgodnie z wymogami Unii Europejskiej – większe wykorzystanie odnawialnych źródeł energii. Oznacza to zmniejszenie roli węgla zarówno w produkcji energii elektrycznej, jak i w bilansie zapotrzebowania na energię finalną. Węgiel nie będzie jednak całkiem wyeliminowany. W prognozie zapotrzebowania na energię finalną, za-

prezentowaną we wspomnianym wcześniej dokumencie rządowym, węgiel będzie posiadał stałą i znaczącą pozycję. W 2010 roku będzie to 10,9 Mtoe, w 2020 roku – 10,3 Mtoe, a w 2030 roku – 10,5 Mtoe. W porównaniu z innymi nośnikami energii, zwłaszcza z energią odnawialną, węgiel nie wypada zbyt optymistycznie. Zapotrzebowanie na energię finalną w zakresie odnawialnych źródeł energii zanotuje wzrost od 4,2 Mtoe w 2010 roku, poprzez 5,9 Mtoe w 2020 roku, do 6,7 Mtoe w roku 2030. Jakie zmiany nastąpią w handlu węglem? Jak nowa polityka energetyczna Polski oraz dyrektywy unijne wpłyną na eksport oraz import węgla w Polsce?

Rok 2009 był rokiem przełomowym jeśli chodzi o import węgla. Nastąpiło wiele zmian w światowym handlu tym surowcem. Na skutek kryzysu finansowego z poprzedniego roku doszło do spowolnienia gospodarczego, co wpłynęło niekorzystnie na całą gospodarkę światową, w tym również na handel węglem i jego wykorzystywanie w gospodarce. W wielu krajach nastąpił spadek udziału węgla w strukturze wytwarzania energii. Największy regres zanotowano w Wielkiej Brytanii, gdzie udział węgla w strukturze wytwarzania energii zmniejszył się o 25%. W związku z mniejszym zużyciem węgla powiększyły się jego zapasy w elektrowniach oraz w portach importowych. Na przykład w Rotterdamie w październiku 2009 roku zapasy węgla kamiennego wyniosły 4 mln ton (Informacja... 2010). Jednocześnie, jak podaje World Energy Outlook 2008 (Coal 2008), światowe zużycie węgla do 2030 roku będzie wzrastać szybciej niż innych surowców energetycznych. Niektóre prognozy mówią nawet o podwojeniu produkcji węgla w Chinach i o jeszcze szybszym wzroście wydobywania w Indiach. Niewątpliwie Polska na trwałe straciła znaczącą pozycję wśród światowych eksporterów węgla i nigdy na nią nie powróci, niemniej jednak na pewno nasz kraj będzie głównym producentem węgla w Unii Europejskiej i gwarantem bezpieczeństwa energetycznego Wspólnoty w zakresie tego surowca.

Literatura

- [1] Biuletyny ARE. Sytuacja Energetyczna w Polsce. Krajowy Bilans Energii. Numery z lat 2005–2010.
- [2] Coal Market Outlook 2008. World Energy Outlook 2008.
- [3] Informacja o funkcjonowaniu górnictwa węgla kamiennego w 2009 r. Ministerstwo Gospodarki. Warszawa, marzec 2009 r.
- [4] OLKUSKI T., 2010 – Możliwości przeładunkowe portów polskich w aspekcie zwiększającego się importu węgla. Przegląd Górniczy nr 3–4, s. 26–31.
- [5] OZGA-BLASCHKE U., 2010 – Uwarunkowania importu węgla koksowego do Polski. Przegląd Górniczy nr 3–4, s. 15–20.
- [6] Polityka energetyczna Polski do 2030 roku. Dokument przyjęty przez Radę Ministrów dnia 10 listopada 2009 roku.
- [7] STALA-SZLUGAJ K., 2010 – Import węgla koleją zza wschodniej granicy – uwarunkowania logistyczne. Przegląd Górniczy nr 3–4, s. 20–26.

Tadeusz OLKUSKI

New trend in Polish coal trade

Abstract

Rapid drop in Polish hard coal export has been observed in recent years. The case in question concerns particularly power coal, although coking coal export was also reduced. In the same time coal import was increased, what is a new and trouble-making process for Polish coal industry. In the year 2008, for the first time in the history, coal import exceeded export, and it amounted for 10,1 million tones. If such trend prevails in the next years, that is equivalent to break-down of Polish hard coal production, including serious social problems related to mass unemployment in Upper Silesian region. The next years will verify this pessimistic diagnosis. Polish energy policy up to the year 2030, as well as hard coal strategy in a period 2007–2015, assumes continuation of dominant role of coal in electricity production, what is unquestionably a promising symptom for the Polish coal sector.

Review of hard coal import and export in Poland during a period 2005–2009, including partition into power and coking coal and transport manner have been discussed in this study. Buyers of Polish coal with partition for EU countries and other countries were also presented.

KEY WORDS: hard coal, import, export

